

ikke uden talent. Den polstrede Ugle er et godt eksempel, og et eksempel til efterfølgelse. Den er netop kommet i nyt optryk (med moderne ud-

derefter udgiverens kommentarer. De er ofte befriende, altid vittige og i det store og hele dræbende for en holdning til kunsten, som ikke er

er paa bindet). Vi anbefaler den til to slags læsere: 1) læsere, som frygter lyrik, og 2) læsere, som skriver lyrik.

sund: Passiv ærbødighed. Paa den ene side viser antologien (bedre end nogen kronik), hvad det er de moderne digtere gør oprør imod hos

BERLINER BEITRÄGE ZUR SKANDINAVISTIK

Titel/
title: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*

Autor(in)/
author: Erik M. Christensen

Kapitel/
chapter: »Har Nora Helmer (fået) fremkaldt abort?«

In: Christensen, Erik M.: *Zurückbleiben. Tryk 1943–2001*. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2001

ISBN: 3-927229-04-0

Reihe/
series: Berliner Beiträge zur Skandinavistik, Bd. 6

ISSN: 0933-4009

Seiten/
pages: 369–373

Diesen Band gibt es weiterhin zu kaufen. This book can still be purchased.

© Copyright: Nordeuropa-Institut Berlin und Autoren.

© Copyright: Department for Northern European Studies Berlin and authors.

Har Nora Helmer (fået) fremkaldt abort?

»How many children had Lady Macbeth?« lyder et berygtet spørgsmål. Det er berygtet, fordi det illustrerer den misforståelse, at fiktive personer også er virkelige personer, hvis liv uden for teksten man kan undersøge nærmere eller tænke fornuftigt om.

Men hvilken mening har en digtning som Shakespeares eller Ibsens, hvis vi ikke netop oplever personerne som virkelige i den dramatiske illusion? Og kan Henrik Ibsen overhovedet være kritisk realist (som han jo tit er blevet kaldt), hvis vi ikke går ind i den fiktive verden, som om den principielt var en fremtrædelsesform for vores egen virkelighed i historisk og/eller aktuel forstand?

Ja, det er dyre spørgsmål, og man skubber dem foran sig som en slags barrikade eller beskyttelse imod det latterlige, som sikkert for de fleste læsere stikker i det spørgsmål, som udgør titlen på dette beskedne indlæg med stor rækkevidde.

Rækkevidden er stor, fordi Nora Helmer i *Et dukkehjem* (1879) lige siden sin første optræden har været mistænkt for at være sin digters postulat: man har sagt, at ingen »lærkefugl« så hurtigt kan komme til sig selv i løbet af et par juledage, som Ibsen lader Nora gøre. Alt det flagrende, barnligt umyndige skulle være den sande Nora, og den kvinde, som til slut selv vil finde ud af, hvem der har ret, samfundet eller hun, og som er i stand til at forlade mand og børn og tryghed og alt, hun skulle være et usandsynligt postulat? I den sammenhæng er naturligvis også Noras erfaringer som kønsvæsen relevant, og har hun fremkaldt abort eller fået fremkaldt abort, så har hun været igennem prøvelser, som måtte bidrage til den latente modenhed, som vi er nødt til at tro på, hvis den akutte handlekraft i stykkets slutning skal være troværdig for eftertanken.

Har Nora fået fremkaldt abort? Der er mange andre ting i hendes liv, som kan have bidraget til at præge hendes karakter på afgørende måde. Det rækker fra makronerne, som hun spiser bag sin mands ryg og lyver om, frem til hendes flirt med doktor Rank, den dødssyge læge; og man må ikke glemme, at hun årelangt har arbejdet med sin hemmelige gæld til Krogstad. Men nu vil man altså vide, om hun har fået fremkaldt abort. Hun har jo kun tre børn efter otte års ægteskab, og vi lades ikke i tvivl om, at hendes ægtemand betragter hende som seksuelt særdeles tiltrækkende. Hun siger det selv til sin gamle veninde, fru Christine Linde, og Torvald går direkte efter hende i balnatten, ja, han skildrer sine fantasier om hende: »ganske alene med dig, du unge skælvende dejlighed«, hans blod koger (*Hundreårsudgave*, bd. 8, p. 346 – herefter kun sideangivelse). Den samme ægtemand er ikke vant til afslag på det område:

HELMER. Hvad skal det sige? Du leger nok spøgefuld med mig, lille Nora. Vil; vil? Er jeg ikke din mand – ? [346]

Og hvad tyder så på, at lille fru Helmer skulle have (fået) fremkaldt abort? Ja, hvad? Der findes en enkelt replik i stykket, som vil kunne udlægges i den retning. Den falder på det sted, hvor Nora og fru Linde har talt sammen om doktor Ranks sygdom, som er en kønssygdom, og hvor den barnløse fru Linde har dette ordskifte med Nora:

FRU LINDE. [...] sig mig, er doktor Rank altid så nedstemt som igår?

NORA. Nej, igår var svært påfaldende. Men han bærer forresten på en meget farlig sygdom. Han har tæring i rygmarven, stakker. Jeg skal sige dig, hans fader var et væmmeligt menneske, som holdt elskerinder og sådant noget; og derfor blev sønnen sygelig fra barndommen af, forstår du.

FRU LINDE (lar sytøjet synke). Men kæreste, bedste Nora, hvor får du sligt at vide?

NORA (spadserer). Pyt, – når man har tre børn, så får en undertiden besøg af – af fruer, som er så halvvejs lægekyndige; og de fortæller en jo et og andet.

FRU LINDE (syg igen; kort taushed). Kommer doktor Rank hver dag her i huset? [312]

Ingen tvivl om, at dette lille ordskifte kan tillægges andre funktioner i *Et dukkehjem*, end at antyde en abort. Ingen tvivl. Men hvorfor sætter Nora sig ikke ned? Hvorfor spadserer hun? Hvorfor skifter hun til tredie person (»man [...] en«)? Hvorfor stammer hun? Og hvorfor skal der være en op-

høren af fru Lindes syen før hendes spørgsmål, og »kort taushed« efter at Nora har svaret? Er det virkelig så betydningsfuldt, hvorfra hun har sin viden om den kønssygdom?

Ja, det er betydningsfuldt. Betydningsfuldt, som alting hos Ibsen. Her er betydningen blandt andet den, at der i Nora Helmers liv har fundet en form for seksualoplysning sted, som åbenbart ikke er ganske uproblematisk. Og hvad har det med det faktum at gøre, at »man har tre børn«? Kort sagt, hvad er det for »fruer«, Nora taler om? Dem, som man »undertiden« får besøg af?

Det kan jo ikke blot være jordemødrene, som har forløst Nora ved de tre børnefødsler. Så havde hun ikke sagt »undertiden«. Det ord er snarere en omgåelse af en præcis angivelse. Hvornår får »man« besøg, »når man har tre børn«? Besøg af fruer. Nej, det er ikke besøg af fruer; det er »besøg af – af fruer«. Der er en markant tøven, Nora benævner dem ikke, og måske er vi midt i én af hendes dygtige nødløgne, mere eller mindre gennemskueligt. Hvad er det mon for fruer, undertiden?

* * *

Der er det mærkelige ved det 19. århundredes sidste halvdel, at her falder fødselshyppigheden i de europæiske befolkninger radikalt. Svangerskabsprævention og abort. Og for nu at gøre en lang historie kort, så er det almindelig medicin-historisk viden (som bare slet ikke er almindelig bekendt i dag), at omtrent det samlede lægevæsen var imod prævention, imod oplysning om prævention og imod fremkaldelse af abort på enhver måde. Hele dette område var en faktisk kvindesag, som i stort omfang blev varetaget af jordemødre og andre kloge kvinder til trods for uvilje og modstand fra læger, kirker og myndigheder. Det kan man læse sig til i en fremstilling som Angus McLaren, *A History of Contraception* (1990), hvor det blandt meget andet om Noras tid fortælles:

It was a sign of the times that churchmen increasingly employed medical rather than moral arguments when arguing against contraception. Doctors became in the nineteenth century the acknowledged authorities on procreation. They had linked ovulation to menstruation and publicized the rhythm method that the church grudgingly accepted. But doctors were unwilling to go much further in responding to their patients' requests for

information. The self-help aspect of the birth control movement and a clear suspicion of doctors' self-serving concerns were obvious in works of birth controllers [...]. In response, most doctors publicly attacked birth control as the brainchild of quacks and midwives. [195f.]

Such was the association of birth control with ›advanced women‹ that the first generation of women doctors found that both their colleagues and patients assumed they would provide advice on abortion and contraception. [198].

* * *

Vores tese lyder: Noras replik om de halvvejs lægekyndige fruer (312) er udformet sådan, at den i 1879 har kunnet forstås som en halvkvædet vise om kvindenød med hensyn til børnebegrænsning. Man har måttet tænke på, om Nora har ladet sig oplyse om præventionsformer, udskylninger, svampe-metode eller – måske – abort! Familiens økonomi (ikke mindst, som Nora selv bedst kendte den) har gjort det nærliggende; men det lå også i tiden for en socialt ambitiøs, borgerlig familie som Helters. Ibsen kan selv have kendt problemet i flere skikkelser. Han fik – som man véd – barn uden for ægteskab, og hvad fortæller ikke Michael Meyer i sin *Henrik Ibsen* om den i ægteskab fødte:

Denne sønnen kom til verden den 23. december 1859. De kalte ham Sigurd etter helten i *Hærmændene på Helgeland*, og Bjørnson stod fadder til gutten. Karoline Bjørnson fortalte i løpet af det neste trekvart århundre (hun døde i 1934, i sit 99. år) til høyre og venstre, at da de kom fra kirken, hørte hun Suzannah erklære høyt og tydelig at hun aldri mer ville ha barn; og Karoline understreket gjerne at dette – i den tid – var ensbetydende med at hun aktet å avbryte det seksuelle samliv med sin mann. [172]

– doch hier irrt sich Karoline; der var andre muligheder, som vi nu véd.

Spørgsmålet, om Nora selv har (fået) foretaget abort, er selvfølgelig ikke til at besvare. Men spørgsmålet (ikke svaret) er vigtigt. Nora har et aktivt ansvar for liv og død, med sin krop og sin samvittighed som indsats, og hun véd det. Nora slører sit livs egentlige brændpunkter, for det er ikke noget, »man« taler om.

Hvad der sker, hvis man faktisk taler højt om den slags ting, eller blot taler med en vis åbenhed i det offentlige rum, det fik Henrik Ibsen og alle andre at se, da han to år efter udgav *Gengangere*. Noras antydning har været

tydelig nok, oprindelig, og ikke ladet sig diskutere. Siden blev den vel ikke forstået? Hvis sammenhængen findes udlagt i den mægtige litteratur om Ibsens mest berømte og formentlig mest følgesvære drama, så er det undgået vores opmærksomhed. At sammenhængen trækker over i det følgende drama, og at fru Alving måtte følge efter Nora, som Ibsen sagde, kan man forstå.

* * *

Vi er én kvinde og to mænd om at fremlægge dette. Det er nemlig fremgået af et seminar om Ibsens dramatik ved Humboldt-Universität zu Berlin. Manden spurgte, hvad det var for fruer, Nora talte om; kvinden nævnte ordet abort; den spørgende påtog sig at undersøge den medicin-historiske sammenhæng omkring fødselsbegrænsning på den tid; og den anden mand – som har arbejdet en menneskealder med forfatterskabet – ville ikke tro, at der faktisk kunne være tale om den slags i Noras lille liv. Nu er han overbevist. Spørgsmålet er ikke blot relevant, det er absolut på sin plads, og det bør blive stående, som det nu står.

LITTERATUR

Henrik Ibsen, *Et dukkehjem. Skuespil i tre akter*, København 1879, citeret efter *Samlede værker. Hundreårsudgave*, bd. 8, Oslo 1933.

Angus McLaren, *A History of Contraception. From Antiquity to the Present Day*, Basil Blackwell, Oxford 1990.

Michael Meyer, *Henrik Ibsen*, Oslo 1995.

[1997 – med Tina Schellbach og Andreas Schmelting]